

ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงแนวความคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานและผลงานที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานซึ่งมีส่วนคล้ายคลึงกับปัญหาที่ผู้วิจัยจะศึกษา คือ ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อการตั้งถิ่นฐาน ในด้านทฤษฎีนั้นจะกล่าวถึงทฤษฎีการตั้งถิ่นฐานและการย้ายถิ่นฐาน ส่วนผลกระทบจากการท่องเที่ยวนั้นจะกล่าวถึงในเรื่องที่เกี่ยวกับการใช้ที่ดิน การจ้างงาน และทัศนคติที่สืบเนื่องมาจากการท่องเที่ยว

1. ทฤษฎีการตั้งถิ่นฐาน

1.1 ทฤษฎีภาวะโดดเดี่ยว (The Isolated State Theory) เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งและการใช้ที่ดิน ฟอน ธิูเนน (Von Thünen) เสนอการจัดรูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในบริเวณรอบ ๆ เมืองซึ่งเป็นตลาด โดยใช้ให้สังเกตความแตกต่างของต้นทุนขนส่งในบริเวณพื้นที่ล้อมรอบตลาด 1 แห่งเป็นเกณฑ์ แนวความคิดมีสาระสำคัญว่าการตั้งถิ่นฐานในชนบทอันมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่กับเมืองหรือตลาดนั้น เกษตรกรหรือคนในหมู่บ้านที่ตั้งถิ่นฐานอยู่รอบ ๆ เมืองดังกล่าวจะทำการผลิตสินค้าหรือปลูกพืชชนิดใดขึ้นอยู่กับระยะทางจากหมู่บ้านถึงตลาดและผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่เป็นหลัก

ธิูเนนมีข้อตกลงเบื้องต้นดังนี้คือ กำหนดให้มีพื้นที่รอบ ๆ ตลาด (เมือง) 1 แห่ง และแยกอยู่ต่างหากอย่างโดดเดี่ยว บริเวณนั้นมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเหมือนกันหมด ผลผลิตที่เป็นส่วนเกินในบริเวณล้อมรอบจะส่งเข้ามาขายในตลาดนี้โดยเกษตรกรเอง บริเวณรอบ ๆ นั้นมีสภาพแวดล้อมและผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่ในการปลูกพืชแต่ละชนิดเหมือนกัน ทั้งบริเวณที่อยู่ในระยะทางจากตลาดเขตเดียวกัน จะมีการขนส่งเหมือนกันหรือกล่าวได้ว่า เส้นทาง การขนส่งทุกเส้นจะมีต้นทุนรวมที่เมืองซึ่งเป็นตลาดข้อตกลงเบื้องต้นข้อสุดท้ายคือภายใต้ระบบเศรษฐกิจ มนุษย์จะพยายามทำกำไรให้ได้มากที่สุด และพยายามเปลี่ยนแปลงพืชชนิดต่าง ๆ ที่ตนปลูกให้สอดคล้องกับผลกำไรสูงสุดที่เขาสามารถจะทำได้

จากข้อตกลงเบื้องต้นดังกล่าว การใช้ที่ดินแบบวงแหวนซ้อนกันจะเกิดขึ้นรอบ ๆ ตลาด ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 เขตคือ เขตแรกเป็นเขตปลูกพืชไร่หรือผลิตนมสด เขตที่ 2 เป็นเขตป่าซึ่งเป็นแหล่งหิน เขตที่ 3, 4 และ 5 เป็นเขตปลูกธัญพืช เขตที่ 6 เป็นเขตเลี้ยงสัตว์ สำหรับเขตที่อยู่ถัดจากเขตนี้ออกไปจะเป็นเขตที่ปลูกพืชไม้ตัดกิ่งไม้เลื้อยเป็นบริเวณที่ถูกทอดทิ้งไว้ให้เป็นป่า

ทฤษฎีการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของรูเนนยังใช้อ้างอิงได้อยู่ แม้ว่าภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมในสมัยปัจจุบันจะแตกต่างไปจากสมัยของรูเนน ทฤษฎีนี้ยังเชื่อถือได้ในแง่ที่ว่า เป็นต้นกำเนิดที่ก่อให้เกิดการศึกษาเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งของกิจกรรมทางการเกษตร โดยเฉพาะรูปแบบการใช้ที่ดินทางการเกษตรรอบ ๆ เขตเมืองใหญ่ ๆ ของโลก

1.2 ทฤษฎีแหล่งกลาง (Central Place Theory) เป็นทฤษฎีของคริสตัลเลอร์ ที่อธิบายถึงความสำคัญของการตั้งถิ่นฐานในแง่ทำเลที่ตั้งเปรียบเทียบ โดยยึดเอาจำนวนขนาด บทบาท หน้าที่ และช่วงระยะห่างของแหล่งกลางอันมีกิจกรรมอันตติยภูมิเป็นหลัก เป็นการมองลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามแนวนอน คำว่าแหล่งกลางหมายถึง จุดหรือบริเวณที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางบริการสินค้าต่าง ๆ ให้แก่บริเวณรอบนอก

ในการอธิบายทฤษฎีแหล่งกลางนั้น คริสตัลเลอร์ เริ่มต้นด้วยข้อตกลงเบื้องต้นคือ ในบริเวณแหล่งกลางนั้นจะมีลักษณะภูมิประเทศที่คล้ายคลึงกัน ไม่มีที่ใดได้เปรียบไปกว่ากัน การกระจายของประชากรในพื้นที่มีเท่ากันและประชากรเหล่านั้นมีอำนาจการซื้อเท่ากัน ตลอดจนความสะดวกในด้านคมนาคมมีเท่ากันทุกแห่ง คริสตัลเลอร์มีสมมติฐานว่า แหล่งกลางแต่ละแห่งจะเกิดขึ้นตามลักษณะการกระจายตัวของประชากรขั้นต่ำสุด และรัศมีไกลสุดที่ประชากรในบริเวณนั้นจะเดินทางมารับบริการในแหล่งกลาง ดังนั้น บริเวณเขตการค้าของแหล่งกลางแต่ละอันดับก็จะแตกต่างกัน อีกทั้งผู้ใช้บริการจะไปรับบริการจากแหล่งกลางที่ใกล้ที่สุด ความต้องการและระยะทางที่จะเดินทางไปรับบริการจึงผิดแผกแตกต่างกันออกไป และเป็นแน่นอนว่าสินค้าหรือบริการปลีกย่อยจะมีไว้บริการทุกแห่ง แต่สินค้าหรือบริการบางอย่างที่อาศัยความชำนาญพิเศษจะมีอยู่เฉพาะแห่งเท่านั้นไม่ว่าการแพทย์ การดับเพลิง หรือการศึกษาขั้นสูง ใจความสำคัญของทฤษฎีนี้พอสรุปได้ดังต่อไปนี้คือ

1. ศูนย์กลางชุมชนจะเกิดขึ้นในลักษณะรูปหกเหลี่ยม ศูนย์กลางแต่ละระดับจะมีระยะทางเกือบเท่ากัน มีสินค้าบริการแก่พื้นที่รอบนอก และมีคนมาใช้บริการจำนวนมากพอที่จะอยู่ได้ ถ้าจำนวนคนลดลง ศูนย์กลางเขตบริการจะแคบลงด้วย
2. ภายในศูนย์กลางระดับสูง จะมีศูนย์กลางขนาดเล็กอยู่เป็นจำนวนมาก และช่วงระยะห่างก็ใกล้กันมาก
3. บริการชั้นสูงจะมีอยู่ในแหล่งกลางระดับสูงเท่านั้น ส่วนบริการชั้นต่ำลงมาจะมีอยู่ในแหล่งกลางชั้นสูงและแหล่งกลางชั้นต่ำลงมา
4. ศูนย์กลางจำกัดต้องเข้าถึงได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น รัศมีไกลที่สุดของศูนย์กลางที่สินค้าจะไปถึงก็คือจุดที่ไกลที่สุดที่ลูกค้ามารับบริการจากศูนย์กลาง ถ้าเลยจุดนี้ไปแล้วลูกค้าอาจจะไปใช้บริการจากศูนย์กลางอื่น
5. ประชากรจะใช้บริการจากศูนย์กลางที่ไกลที่สุด เพราะเสียเวลาและค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด

จากสาระสำคัญของทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น คริสตัลเลอร์ได้ชี้ให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ (Spatial Relationship) ของการตั้งถิ่นฐานซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หรือบทบาทหน้าที่ของแหล่งกลางแต่ละแห่งซึ่งมีระบบที่สามารถอธิบายได้ โดยเฉพาะในแง่ที่ทฤษฎีแหล่งกลางจะสะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ และโครงสร้าง ตลอดจนการติดต่อเคลื่อนไหวของลูกค้าสู่แหล่งกลางในอันดับต่าง ๆ กัน การเข้าถึงระบบแหล่งกลางจึงช่วยให้สามารถกำหนดลักษณะการตั้งถิ่นฐานโดยรวมได้ และสามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้าถึงการขยายตัวเติบโตของเขตตั้งถิ่นฐานแต่ละแห่งของแหล่งกลางที่ลดหลั่นกันไป นอกจากนี้ทำให้เห็นบทบาทหน้าที่ทางด้านการค้าและบริการแต่ละแห่งของแหล่งกลางได้ชัดเจนขึ้น ดังนั้น ความคิดเกี่ยวกับแหล่งกลางจึงสามารถนำมาดัดแปลงและประยุกต์ใช้ได้ในโลกแห่งความเป็นจริง ทั้งนี้จะช่วยให้เข้าใจเรื่องอันดับความสำคัญของแหล่งตั้งถิ่นฐานและสามารถเปรียบเทียบกิจกรรมแต่ละขนาดได้ด้วย แต่ต้องคำนึงเป็นระบบรวมทั้งหมดไม่ใช่ว่าหนึ่งที่ใดโดยเฉพาะ

แม้ว่าทฤษฎีแหล่งกลางจะมีข้อเสียเกี่ยวกับความแปรเปลี่ยนที่เป็นไปตามลักษณะของขนาดและการกระจายของประชากร ตลอดจนระดับความก้าวหน้าทางสังคมและวิชาการในท้องถิ่น ๆ โดยเฉพาะระบบการคมนาคมขนส่งนับได้ว่ามีบทบาทต่อระบบแหล่งกลาง เป็นที่ลุด

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปัจจุบันมีระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ตั้งถิ่นฐานแบบตั้งเดิมกำลังมีแนวโน้มแปรเปลี่ยนไป อีกทั้งปัจจัยทางภูมิศาสตร์ อาทิเช่น การบริการสินค้าพิเศษต่าง ๆ นั้นมิได้เข้าหลักเกณฑ์ในทฤษฎีแหล่งกลางนี้เลย โดยเฉพาะเมืองตากอากาศ ซึ่งแม้ว่าจะมีบริการเช่นเดียวกับแหล่งกลาง แต่ก็มีไว้เพื่อคนในเมืองหรือคนในพื้นที่นั้น ๆ มากกว่าให้บริการแก่ผู้ที่อยู่บริเวณรอบนอก อีกทั้งบริการเป็นฤดูกาลไม่ใช่ตลอดปี ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าจากการที่คริสตัลเลอร์ใช้รูปหกเหลี่ยมเป็นเขตตลาด โดยลุ่มญาติให้บริการนั้นมีภูมิประเทศเหมือนกัน การกระจายพลเมืองเท่ากัน ก๊าซซื้อเท่ากันและการขนส่งเท่ากันทุกแห่งนั้น ทำให้ทฤษฎีแหล่งกลางนี้มีข้อจำกัดเกินไปจนผิดไปจากสภาพความเป็นจริงได้

จากการที่ทฤษฎีแหล่งกลางของคริสตัลเลอร์มีบางส่วน ซึ่งไม่สามารถปรับใช้กับสภาพที่เป็นจริงได้ เนื่องจากข้อสมมติฐานที่ตั้งขึ้นไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง กล่าวคือพื้นที่แต่ละแห่งมีสภาพแตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิประเทศ และไม่สามารถจะใช้ประโยชน์ได้ทุกแห่ง ซึ่งทำให้การกระจายตัวของประชากรในพื้นที่ที่แตกต่างกัน อีกทั้งการคมนาคมขนส่งในแต่ละเส้นทางจะเสียค่าใช้จ่ายไม่เท่ากัน แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะเส้นทางและวิธีการขนส่งด้วย ดังนั้น เขตการให้บริการของชุมชนในความเป็นจริงจึงไม่เป็นรูปหกเหลี่ยม ไม่มีขอบเขตที่แน่นอน แต่จะคาบเกี่ยวกันไปหมด รูปร่างของเขตการให้บริการจะแปรเปลี่ยนไปตามเส้นทางคมนาคมและลักษณะภูมิประเทศ

2. รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

ในพื้นที่ต่าง ๆ มักจะพบว่ารูปแบบการกระจายทำเลที่ตั้ง (Locational Pattern) ของกิจกรรมต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในหลายลักษณะ อาทิเช่น เป็นกลุ่มเฉพาะบริเวณและกระจัดกระจายกันอยู่อย่างโดดเด่น เป็นต้น ซึ่งในทางภูมิศาสตร์นั้น หากมองกันในแนวนอนจะสามารถแบ่งประเภทของการตั้งถิ่นฐานออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

2.1 แบบยาวรี (Linear Pattern) เป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่ปรากฏอยู่ตามเส้นทางคมนาคมต่าง ๆ เช่น ลำน้ำ ทางเดิน หรือถนนอันเป็นศูนย์กลางสำหรับประกอบกิจกรรมต่าง ๆ

2.2 แบบรวมกลุ่ม (Cluster Pattern) เป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่มักจะมี
เกิดจากความได้เปรียบทางธรรมชาติ หรือขึ้นอยู่กับแหล่งทรัพยากรเป็นสำคัญ ซึ่งปรากฏรวม
ตัวเป็นกลุ่มอยู่เฉพาะบริเวณ เช่น แหล่งท่องเที่ยว หรือเหมืองแร่ เป็นต้น

2.3 แบบทั่วไป (Uniform Pattern) เป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่กระจาย
กันอยู่ในบริเวณกว้างและมักเป็นศูนย์กลางการบริการต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบทบาทหน้าที่ของ
ศูนย์กลางเหล่านั้น แต่โดยทั่วไปมักจะเป็นแหล่งเกษตรกรรม

ฟรีสโตน (Freestone 1971 : 8-9) ได้เสนอแนะแยกประเภทของการตั้ง
ถิ่นฐานในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไว้ดังนี้คือ

1. แบ่งตามทำเลที่ตั้ง (Location) ได้แก่ ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามชาย
ฝั่งทะเล ทะเลสาบ ลำคลอง ถนน เหมืองแร่ และนิคมต่าง ๆ เป็นต้น
2. แบ่งตามรูปร่าง (Shape) ได้แก่ ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางคมนาคม
ขนส่ง แบบรวมตัวกันอยู่เป็นหย่อม และแบบกระจัดกระจาย เป็นต้น
3. แบ่งตามลักษณะการใช้ที่ดินและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (Land Use and
Economic Activities) ได้แก่ ชุมชนที่ประกอบอาชีพการประมง หัตถกรรม การทำ
ไร่เลื่อนลอย และการกลั่นกรรมในเขตชลประทาน เป็นต้น
4. แบ่งตามระดับของการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (The Degree of
Commercialisation of Economic Activities) ได้แก่ ชุมชนที่ดำรงชีวิตแบบยัง
ชีพ และแบบการค้า เป็นต้น
5. แบ่งตามการนับถือศาสนา (Religion) ได้แก่ ชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธ
และอิสลาม เป็นต้น

ส่วนการตั้งถิ่นฐานในชนบทของประเทศไทยนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกันทุกภาค
(ประเสริฐ วิทยารัฐ 2519 : 76) กล่าวคือ มีทั้งแบบโดดเดี่ยว (Isolate) แบบ
กระจายกันอยู่ (Scattered) แบบรวมกลุ่มกันเป็นกระจุก (Clustered) แบบเป็น
แนวยาวตามเส้นทางคมนาคม (Linear) และแบบเป็นรูปโครงตามเส้นกริด (Skeleton
Grid Plan) ส่วนแบลนชาร์ด (Blanchard 1958 : 53) ได้แบ่งรูปแบบการตั้งถิ่น
ฐานของประเทศไทยออกเป็น 3 แบบ คือ การตั้งถิ่นฐานแบบยาวรี แบบกระจุก และ
การตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย

สำหรับการตั้งถิ่นฐานทางภาคใต้ของประเทศไทยนี้ จากการศึกษาของ มนู วัลยะเพ็ชร์ (มนู วัลยะเพ็ชร์ 2520 : 40-43) โดยวิธีการรวบรวมข้อมูลจาก เอกสารและแผนที่ภูมิประเทศของกรมแผนที่ทหาร มาตราส่วน 1 : 50,000 ได้พบว่า รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของภูมิภาคนี้เป็นดังนี้

1. รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบรวมตัวกันอยู่เป็นหย่อม ลักษณะดังกล่าวนี้พบกันทั่วไป ในภาคใต้ สำหรับหมู่บ้านขนาดเล็กนั้นเกิดจากทางเกวียนตัดกัน ทางเกวียนตัดกับทางรถไฟ ทางเกวียนตัดกับห้วย ทางเกวียนกับที่ลุ่ม บริเวณใกล้เหมืองแร่ โค้งของแม่น้ำ หรือ ลำคลองขนาดใหญ่ หมู่บ้านขนาดกลางจะเกิดขึ้นในบริเวณที่ราบชายฝั่งทะเล อาทิเช่น ที่พื้นที่ เกาะลุมพุก และภูเก็ต เป็นต้น ส่วนชุมชนขนาดใหญ่ที่มักพบตามบริเวณจุดตัดของเส้นทางคมนาคมขนส่ง และเป็นที่น่าสนใจว่าถนนหนทางเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งที่ก่อให้เกิดชุมชนที่มีขนาดใหญ่ได้มากกว่า เส้นทางคมนาคมขนส่งประเภทอื่นใดในภูมิภาคนี้

2. รูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางคมนาคมขนส่ง ลักษณะดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นตามบริเวณสองฟากของเส้นทางรถไฟ ถนน แม่น้ำ ลำคลองขนาดใหญ่ ตลอดจนตามบริเวณ ชายฝั่งทะเลสาบสงขลา บริเวณใกล้ชายฝั่งทะเล และที่ลาดเขา

3. รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย ลักษณะดังกล่าวนี้มักเกิดขึ้นระหว่างบริเวณ ที่ลุ่มกับชายฝั่งทะเล ตลอดจนตามทางเกวียนและที่ลาดเชิงเนิน

3. ทฤษฎีเกี่ยวกับการย้ายถิ่น

ทฤษฎีแรงโน้มถ่วง (Gravity Model) เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง ระยะทางกับการย้ายถิ่น คานท์และซีฟท์ (Kant and Zipf) ได้เสนอว่า ปริมาณการย้ายถิ่นจะเป็นปฏิภาคต่อกันกับระยะทางระหว่างถิ่นเดิมกับถิ่นปลายทาง หรืออีกนัยหนึ่งระยะทาง ยิ่งไกล จำนวนผู้ย้ายถิ่นจะยิ่งมาก และในทางกลับกันระยะทางยิ่งไกลจำนวนผู้ย้ายถิ่นจะยิ่ง ลดน้อยลง ซึ่งสอดคล้องกับกฎของการย้ายถิ่น (The Laws of Migration) อันเป็นแนวความคิดของราเวนสไตน์ (Ravenstein) ที่กล่าวถึงการย้ายถิ่นกับระยะทางไว้ว่า "ผู้ย้ายถิ่นจำนวนมหาศาลจะเดินทางไปเพียงระยะสั้น ๆ" (ปราโมทย์ ประสาทกุล 2522 : 160-162) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปริมาณการย้ายถิ่นจะเป็นอัตราส่วนผกผันกับระยะทาง ระยะทาง

ยิ่งใกล้จำนวนผู้ย้ายถิ่นจะยิ่งมาก และในทางตรงกันข้ามระยะทางยิ่งไกล จำนวนผู้ย้ายถิ่นจะยิ่งลดน้อยลง

นอกจากนี้ เอฟเวริท เอล. ซี (Everett S. Lee) ก็ได้กล่าวถึงกฎของการย้ายถิ่นไว้เช่นกัน โดยกล่าวว่า "ไม่ว่าการย้ายถิ่นนั้นจะมีระยะทางเท่าไร การย้ายถิ่นย่อมมีจุดเริ่มต้นและจุดปลายทาง ตลอดจนอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีอยู่ระหว่างสองจุดนั้นเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจที่จะย้ายถิ่น (ปราโมทย์ ประสาทกุล 2522 : 166)

การอพยพย้ายถิ่นแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ การย้ายถิ่นภายในประเทศ (Internal Migration) และการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ (International Migration) สำหรับการย้ายถิ่นภายในประเทศสามารถแบ่งย่อยออกเป็น 2 ลักษณะ อันได้แก่ การย้ายถิ่นระหว่างภูมิภาคและการย้ายถิ่นภายในภูมิภาค ซึ่งมีทั้งการย้ายถิ่นถาวรและชั่วคราว (มนัส ลู่วรรณ 2521 : 34)

สำหรับปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่น นักวิชาการหลายท่านพยายามอธิบายถึงปัจจัยดังกล่าวและเห็นพ้องต้องกันว่า มูลเหตุแห่งการย้ายถิ่นมี 2 ประการคือ ปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูด (Push and Pull Factors) ซึ่งในเรื่องนี้ โทเดโร (Todaro 1976 : 26-27) กล่าวว่า นอกจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจแล้ว ปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่น ได้แก่ ปัจจัยทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม ประชากร และระบบการคมนาคมขนส่ง อีกทั้งคอนเนลล์ (Connel 1973 : 13) พบว่า อัตราส่วนระหว่างคนกับพื้นที่ และรูปแบบการเพาะปลูกจัดเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่นด้วยเช่นกัน โดยสรุปผลการศึกษาวินิจฉัยว่าการย้ายถิ่นในชนบทมีขึ้นอยู่กับอุปสงค์ทางด้านแรงงานในพื้นที่นั้น ๆ ด้วย โดยเฉพาะการเข้ามามีส่วนร่วมในตลาดแรงงาน กล่าวคือ ผู้ที่ไม่มีส่วนร่วมจะเป็นผู้ที่มีโอกาสย้ายถิ่นมากกว่า อีกทั้งขึ้นอยู่กับการขาดรายได้ที่ได้รับ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของบ็อก (Bogue 1969 : 753-754) ที่ว่าในขณะที่ถิ่นเดิมมีสภาพการดีไม่พึงประสงค์อาจจะมีสภาพการที่ต่ำกว่าในถิ่นอื่นในการแสวงหาโอกาสเพื่อเปลี่ยนแปลงชีวิตให้ดีขึ้น จึงดึงดูดผู้ย้ายถิ่นเข้า

สำหรับผลกระทบจากการย้ายถิ่นที่มีต่อถิ่นฐานเดิมที่ เดวิส (Davis 1977 : 147-167) กล่าวว่า สิ่งผลต่อการลดลงของประชากร อัตราการเกิด อัตราการตาย และโครงสร้างประชากร ทั้งนี้เนื่องจากผู้ย้ายถิ่นไปมักเป็นคนวัยแรงงานหรือวัยเจริญพันธุ์ ผู้ที่เหลืออยู่คือ คนแก่และเด็ก การย้ายถิ่น และอัตราการเกิดลดลง ทำให้คนสูงอายุมากขึ้นในโครงสร้างประชากร ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ มนัส ชัยสวัสดิ์ และคณะ (มนัส ชัยสวัสดิ์ และคณะ 2527 : 2527 : 30-34) ซึ่งพบว่า ผู้ย้ายถิ่นชั่วคราวส่วนมากเป็นเพศชายอยู่ในวัยแรงงานอายุ 15-49 ปี ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่น และจุดหมายปลายทางของการย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นจังหวัดในภาคใต้ สำหรับทิศทางการย้ายถิ่นของจังหวัดในภาคใต้ ปราโมทย์ ประสาทกุล (ปราโมทย์ ประสาทกุล 1977 : 11) พบว่า จังหวัดที่มีผู้ย้ายถิ่นเข้าไปเป็นจำนวนมาก ได้แก่ ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ล่อล และชุมพร ส่วนผู้ย้ายถิ่นเข้าส่วนใหญ่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และสุราษฎร์ธานี

* 4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ผลงานที่น่าสนใจมีดังนี้

4.1 เอกสารงานวิจัยภายในประเทศ

ฉัฐพร แล่งประดับ (ฉัฐพร แล่งประดับ 2527 : 209-219) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่เป็นผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีหมู่บ้านบ่อสร้าง อำเภอสนมกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจแบบสังคมวิทยา ซึ่งมีการใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ หัวหน้าครัวเรือน และเก็บข้อมูลแบบมานุษยวิทยา สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการจ้างงาน การเพิ่มพูนรายได้ การเปลี่ยนแปลงอาชีพของประชากร การย้ายถิ่น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินจากเกษตรกรรมไปสู่พาณิชย์ยกรรมและบริการรวมทั้งก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีแก่บ่อสร้าง

หน่วยวิจัยสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย (สสท. 2520: 175-186) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย โดยใช้แบบจำลองเศรษฐมิติ (Econometric) พบว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวช่วยลดอัตราการว่างงานได้สูงกว่าอุตสาหกรรมประเภทอื่น อีกทั้งก่อให้เกิดการจ้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยกระจายไปตามธุรกิจแขนงต่าง ๆ อาทิเช่น ธุรกิจที่พัก ภัตตาคาร การนำเที่ยว การบริการขนส่ง การผลิตและจำหน่ายของที่ระลึก เป็นต้น ธุรกิจที่มีอัตราการจ้างงานสูงสุดคือ ธุรกิจที่พัก รองลงมาคือการผลิตและจำหน่ายของที่ระลึก โดยแรงงานส่วนใหญ่ได้มาจากภาคเกษตรกรรมและส่วนใหญ่เป็นแรงงานประเภทที่มีความรู้ความชำนาญต่ำ (Unskilled Labour) และมาทำงานในช่วงนอกฤดูกาลเพาะปลูก ส่วนในด้านการศึกษาพบว่าการใช้จ่ายของการท่องเที่ยวจำนวน 2-4 พันล้านบาทนั้น สามารถเสริมสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นมูลค่าไม่ต่ำกว่า 3 หมื่นล้านบาท และมีส่วนทำให้ผลิตภัณฑ์ประชาชาติเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่า 600 บาทต่อคน อีกทั้งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีบทบาทเป็นตัวเร่งทางเศรษฐกิจในลักษณะผลกระทบทวีคูณ (Multiplier Effect) อันจะเป็นแรงกระตุ้นที่ก่อให้เกิดการลงทุนอื่นในธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการลงทุนเพิ่มขึ้นในธุรกิจแขนงเดิม

ประชุม สุวัฒน์ (ประชุม สุวัฒน์ 2523: 344-367) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยการใช้อย่างลุ่มลึกตามสัมภาษณ์พนักงานในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง อันได้แก่ ธุรกิจที่พัก บริการนำเที่ยว บริการขนส่ง สถานเริงรมย์ ภัตตาคาร และธุรกิจการจำหน่ายของที่ระลึก เป็นต้น พบว่าธุรกิจแต่ละประเภทต้องการแรงงานที่มีความรู้ความชำนาญต่างระดับกันและระดับรายได้ที่มีความแตกต่างกันไปตามประเภทของธุรกิจ กล่าวคือธุรกิจการบริการต้องการแรงงานไม่มากนัก และพนักงานต้องมีความรู้ความชำนาญ ซึ่งส่วนมากจะมีการศึกษาในระดับปริญญาตรี และมีรายได้สูงที่สุดเมื่อเทียบกับธุรกิจอื่น ๆ โดยมีรายได้เฉลี่ย เดือนละ 8,250 บาท ธุรกิจนำเที่ยวเป็นธุรกิจที่มีรายได้สูงรองลงมา โดยเฉลี่ยเดือนละ 3,087.57 บาท และพนักงานส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือปริญญาตรี ส่วนธุรกิจที่พบว่ามีการจ้างงานมากที่สุดคือ ธุรกิจโรงแรม โดยเฉพาะแรงงานที่มีความรู้ความชำนาญต่ำ งานบริการเป็นแผนกที่พนักงานส่วนใหญ่การศึกษาไม่สูงนัก

และมีรายได้สูงพอสมควร โดยเฉพาะเดือนละ 2,415.39 บาท ในขณะที่
ธุรกิจอื่น ๆ ซึ่งมีระดับการศึกษาเดียวกันมีรายได้เฉลี่ยเพียงเดือนละ 1,700 บาท โดยเฉพาะ
ธุรกิจภัตตาคารและสถานเริงรมย์ พบว่าส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 50 มีรายได้ต่ำกว่าเดือนละ
1,000 บาท และมีการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาตอนต้น อย่างไรก็ตามก็ตีผลการศึกษาที่
น่าสนใจอย่างมากคือ ธุรกิจการจำหน่ายของที่ระลึกซึ่งได้มีส่วนส่งผลกระทบต่อการใช้งาน
โดยเป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการลงทุนในอุตสาหกรรมขนาดย่อมหรืออุตสาหกรรมใน
ครัวเรือน (Small Scale Industry) ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการใช้แรงงานจากชนบท อันนำไป
ไปสู่การสร้างงาน สร้างอาชีพและกระจายรายได้ไปสู่เกษตรกรโดยเฉพาะในช่วงนอกฤดูกาล
เกษตรกรรม

สถาบันวิจัยสภาพแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
สถาบันวิจัยสภาพแวดล้อม 2527: 58-59) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาการ
ท่องเที่ยวในเขตจังหวัดพิษณุโลก ลุ่มโฮทัย กำแพงเพชร ตาก และพิจิตร ผลการศึกษา
พบว่าผลกระทบจากการพัฒนาส่วนใหญ่ปรากฏทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะ
ในด้านโครงสร้างพื้นฐานและการใช้ที่ดิน แต่จะส่งผลกระทบต่อคุณค่าการใช้
ประโยชน์และคุณภาพชีวิต อาทิเช่น โครงการพัฒนาการสื่อสารและโทรคมนาคม โครงการ
พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูหินร่องกล้า โครงการพัฒนาการประปาของเทศบาลกำแพงเพชร
โครงการทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 (เด่นชัย-พิษณุโลก-อินทบุรี) และโครงการ
อุทยานประวัติศาสตร์ลุ่มโฮทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร เป็นต้น อย่างไรก็ตามผลกระทบ
ทางด้านลบก็ปรากฏเช่นกันคือ ปัญหาความขัดแย้งในด้านการใช้ที่ดิน โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรม
กับการท่องเที่ยวอันสืบเนื่องมาจากโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ลุ่มโฮทัย ศรีสัชนาลัย และ
กำแพงเพชร ซึ่งปรากฏว่ามีการเวนคืนที่ดินจากราษฎรที่อาศัยทำมาหากินอยู่ในพื้นที่บริเวณนั้น
จำนวนมาก ผลที่ตามมาคือความเดือดร้อนในเรื่องที่ดินทำกินของราษฎร อีกทั้งอาจนำไปสู่
ปัญหาสังคมด้านอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการย้ายถิ่นหรือการบุกรุกทำลายป่าได้

ฝ่ายวิชาการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท. 2526: 104) ซึ่งเป็นหน่วยงาน
ที่สำนักงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวโดยตรง ได้ทำการวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยว

ที่มีต่อประชาชนก็เกิด ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อประชาชนชาวภูเก็ททั้ง ในด้านดีและด้านไม่ดี ในด้านดีนั้น ชาวภูเก็ทโดยอมรับว่า การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพแก่ประชาชนท้องถิ่น และนำความเจริญมาสู่ท้องถิ่น ส่วนในด้านไม่ดีนั้นคือการ ท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาค่าครองชีพและอาชญากรรม สำหรับบทบาทในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมของชาตินั้น ชาวภูเก็ทผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความเห็นว่านักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวต่างประเทศได้มาเอาวัฒนธรรมที่ขัดกับสังคมไทยมาประพฤติปฏิบัติ ทั้งในด้านการ แต่งกายและความประพฤติต่อกันระหว่างชายหญิงในที่สาธารณะ อันเป็นช่องทางให้เยาวชน เสียนแบบได้และเป็นผลร้ายต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวยังช่วย ให้ชาวภูเก็ทได้ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะหาดทราย เกาะแก่ง หรืออ่าว ด้วยอีกประการหนึ่ง

ปรีชา จุฬโยธิน และสุริยา วีรวงศ์ (ปรีชา จุฬโยธิน และสุริยา วีรวงศ์ 2521: 91-100) ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ในประเทศไทย โดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง และการสังเกตการณ์ใน พื้นที่ 4 แห่งตามประเภทของกิจกรรมท่องเที่ยว คือ ส่วนล้ามพราน จังหวัดนครปฐม ตลาดน้ำ ตำเนินละดวก จังหวัดราชบุรี จังหวัดกาญจนบุรีและแหล่งแสดงนาฏศิลป์ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาโดยรวมพบว่า การท่องเที่ยวมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยเฉพาะในด้านสังคมนั้น การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการจ้างงานและการกระจายรายได้ใน ท้องถิ่น หากแต่รายได้ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำและเป็นแรงงานที่มีระดับความรู้ความชำนาญต่ำเสีย เป็นส่วนมาก แรงงานที่มีฝีมือและรายได้สูงส่วนใหญ่เป็นคนต่างถิ่นที่มาจากกรุงเทพมหานคร ส่วนการเจริญเติบโตของชุมชนรอบแหล่งท่องเที่ยวนั้น เป็นไปอย่างรวดเร็วอย่างเห็นได้ชัด ในรูปของการค้าและบริการ อีกทั้งมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน กล่าวคือ ที่ดินที่มี คุณภาพเหมาะสมกับการเกษตรไปสู่วาณิชยกรรมอันนำไปสู่การกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร ซึ่งส่งผลให้ต้นทุนการผลิตทั้งทางด้านเกษตรกรรมและพาณิชยกรรมสูงขึ้นได้ในอนาคต ตลอดจน นำไปสู่การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ และการบุกรุกที่ดินในเขตป่าสงวนในที่สุด ส่วนทางด้านวัฒนธรรม ค่านิยมในท้องถิ่น เริ่ม

เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ยึดมั่นในความผูกพันที่มีต่อครอบครัวและระเบียบวินัยทางสังคมมา เห็นความสำคัญของเงินตรามากกว่า อีกทั้งมีการรับเอาอิทธิพลด้านการบริโภคมาใช้และปฏิบัติไม่ว่าในเรื่อง เครื่องมือ เครื่องใช้ การแต่งกาย ภาษาพูด หรือพฤติกรรมจากคนต่างถิ่น สำหรับปัญหาสังคมอันสืบเนื่องมาจากกิจกรรมท่องเที่ยว ไม่ว่า เรื่อง โสเภณี หรืออาชญากรรมพบว่า ไม่ได้มีต้นเหตุโดยตรงมาจากการท่องเที่ยว หากแต่การท่องเที่ยวอาจเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้คงอยู่ ดังนั้น การแก้ไขปัญหาคงมิได้อยู่ที่การหยุดสนับสนุนกิจกรรมท่องเที่ยว ความร่วมมือของทุก ๆ ฝ่ายในอันที่จะช่วยกันขจัดปัญหาเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด

ผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรนักวิจัยทางสังคมศาสตร์รุ่นที่ 17 (วช. 2525: 145-147) ได้ทำการศึกษาในเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชน โดยศึกษาจากแหล่งท่องเที่ยวในเขตจังหวัดชลบุรีและเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวทำให้มาตรฐานการครองชีพของประชาชนสูงขึ้น ทำให้มีรายได้สูงกว่าอาชีพเดิมหรืออาชีพอื่น แม้ว่ามีบางช่วงที่มิใช่ฤดูกาลท่องเที่ยวซึ่งมีรายได้ต่ำ แต่เมื่อรวมกับรายได้ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวซึ่งมีรายได้มาก ผลโดยเฉลี่ยจะมีรายได้สูง ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญทำให้อยากประกอบอาชีพนี้ต่อไปและเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นบ้างในหมู่ผู้ที่ไม่เคยประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวนี้ ส่วนในด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น การท่องเที่ยวมีส่วนทำให้มีการรับเอาอิทธิพลด้านการบริโภคมาใช้และปฏิบัติไม่ว่าในเรื่อง ภาษาพูด การแต่งกาย และการท่องเที่ยว ประชาชนมีประสบการณ์และรับรู้สิ่งใหม่ ๆ มากขึ้น อีกทั้งช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้ในบางพื้นที่ แต่ผลกระทบที่สำคัญที่ปรากฏในทุกพื้นที่คือ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการย้ายถิ่นเข้า ปัญหาที่ตามมาคือความขัดแย้งระหว่างคนท้องถิ่นกับคนต่างถิ่น ซึ่งนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรมและโสเภณีมากขึ้นกว่าเดิม

วันฮาฟ (Wahnschaff 1979: 99-109) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการลงทุนอย่างเป็นแบบแผนและไม่เป็นแบบแผนในกิจกรรมท่องเที่ยว : ศึกษากรณีเมืองพัทยา ซึ่งผลการศึกษาพบว่ามีการลงทุนอย่างเป็นแบบแผนเกิดขึ้นในเมืองพัทยามากมายแห่ง นับตั้งแต่ธุรกิจโรงแรมหรือสถานที่ตากอากาศชั้นหนึ่งที่ได้มาตรฐานแบบตะวันตก บาร์ ไนท์คลับ ภัตตาคาร และร้านขายสินค้าที่ระลึก แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีการลงทุนอย่างไม่เป็นแบบแผนเกิดขึ้นด้วย และที่

พบเห็นมากได้แก่ ธุรกิจรถสองแถว ธุรกิจให้เช่าเก้าอี้หนัง ชุดว่ายน้ำ ล้อตุ๊กเตอร์ ตลอดจนเรือท่องเที่ยวกระจกสำหรับชมทิวทัศน์ในน้ำที่ตัดแปลงมาจากเรือประมง เป็นต้น และล้วนแล้วมีคนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของและดำเนินการ แต่อย่างไรก็ตาม การลงทุนทั้งสองประเภทดังกล่าวจะเป็นปฏิปักษ์ต่อกันเนื่องจากขัดผลประโยชน์ในเรื่องการแย่งชิงลูกค้าคือนักท่องเที่ยว และจะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมาการลงทุนประเภทนี้แบบแผนมักได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจากภาครัฐบาล ในทางกลับกันการลงทุนประเภทนี้ไม่มีแบบแผนซึ่งเป็นธุรกิจของคนในท้องถิ่นมีการดำเนินการไปตามยถากรรม โอกาสพัฒนาจึงมีน้อย ทั้งนี้เนื่องจากขาดการส่งเสริมจากภาครัฐบาล กอปรกับมีขีดจำกัดในด้านเงินทุนจึงทำให้คนในท้องถิ่นไม่มีโอกาสแสวงหาผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้เต็มที่ การเพิ่มทุนรายได้และประสบการณ์จึงเป็นไปได้น้อยมาก ดังนั้นจึงพบว่าสถานการณ์ของคนในท้องถิ่นมักเป็นเพียงลูกจ้างให้กับสถานบริการต่าง ๆ โดยเฉพาะโรงแรมหรือสถานที่พักแรม และมีจำนวนน้อยมากที่มีโอกาสเป็นเจ้าของและดำเนินการของตนเอง

4.2 เอกสารงานวิจัยต่างประเทศ

มหาวิทยาลัยยูดานยานา (Udanyana State University 1975:

101-108) ได้ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลเรื่องผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาของหมู่บ้านในบาหลี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจแบบสังคมวิทยาซึ่งมีการใช้แบบสอบถาม สังเกตการณ์ และเก็บข้อมูลแบบมานุษยวิทยา ผลการวิจัยสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ การศึกษา การค้าส่งค้าปลีก ศิลปะและวัฒนธรรม กล่าวคือหมู่บ้านได้รับการพัฒนา มีการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การพัฒนาอาชีพหลายอย่าง ทั้งการทำฟาร์มไก่ไข่ การประมง และอาชีพหัตถกรรม มีการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถาน ตลอดจนการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรม ส่วนผลกระทบทางด้านไม่ดีคือการด้อยศึกษาของเยาวชนและการแพร่ของโรคที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธภาพเพศ เป็นต้น

วิลสัน (Wilson 1979: 205-236) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผลกระทบจากการท่องเที่ยวในเซเชลล์ โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ผลการศึกษาสรุปได้ว่าหลังจากที่มีการสร้างและเปิดใช้สนามบินบนเกาะแห่งนี้แล้ว ได้ก่อให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงขึ้นในหลาย ๆ ด้าน นับตั้งแต่จำนวนนักท่องเที่ยว สถานที่พักแรม ห้องพัก และจำนวนแรงงาน ตลอดจนรูปแบบการใช้ที่ดิน กล่าวคือ จำนวนนักท่องเที่ยวจากที่มีอยู่ในปี 1967 เพียง 771 คน 3,175 คนในปี 1971 และได้เพิ่มสูงขึ้นเป็น 37,321 คนในปี 1975 ส่วนจำนวนห้องพักก็เช่นกัน จากที่มีอยู่ในปี 1970 เพียง 140 ห้อง 505 ห้อง ในปี 1972 และได้เพิ่มสูงขึ้นเป็น 1,385 ห้องในปี 1975 สำหรับในด้านรูปแบบการใช้ที่ดินนั้น ที่ดินจำนวนไม่น้อยเป็นกรรมสิทธิ์ของคนต่างชาติ โดยเฉพาะคนต่างชาติและมีอัตราสูงถึงร้อยละ 22.30 ของที่ดินในย่านการท่องเที่ยวที่มีอยู่ทั้งหมดในเซเชลส์และที่สำคัญคือที่ดินเหล่านั้นล้วนแล้วอยู่ในอาณาบริเวณที่มีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ผลกระทบที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะละเลยเสียมิได้คือ มูลค่าการนำเข้าจากจำนวน 2,220.18 ดอลลาร์ ในปี 1963 16,945.52 ดอลลาร์ ในปี 1972 และในปี 1975 ได้เพิ่มขึ้นถึง 22,869.50 ดอลลาร์ โดยเฉพาะสินค้าประเภทอาหาร ผลิตภัณฑ์น้ำมันและเครื่องจักรการขนส่ง

โนรอนา (Noronha 1979: 188-189) ได้ทำการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวในเกาะบาหลี ประเทศอินโดนีเซีย โดยวิธีการรวบรวมจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ผลการศึกษาพอสรุปได้ว่านอกจากในด้านการสร้างงานสร้างอาชีพแล้ว ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวยังส่งผลกระทบต่อรูปแบบการกระจายของประชากรและการใช้ที่ดิน ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มจำนวนของประชากร การกว้านซื้อที่ดินเพื่อการเก็งกำไร การขึ้นราคาที่ดิน หรือการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากภาคเกษตรกรรมไปสู่การค้าและบริการ กล่าวคือ ในช่วงปี 1971-1981 เกาะบาหลีมีอัตราการเพิ่มของประชากรสูงขึ้นถึงร้อยละ 2.50 ต่อปี และส่วนใหญ่จะปรากฏในย่านการท่องเที่ยวแหล่งต่าง ๆ ทั้งที่บาดุง (Badung) เกียนยาร์ (Gianyar) และกรุงุง (Klungkung) ซึ่งส่งผลกระทบต่อตลาดแรงงานของบาหลี โดยเฉพาะที่บาดุงนั้น พบว่าในปี 1973 คนมีงานทำเพียง 40,380 คน หรือเพียงร้อยละ 31 ของแรงงานทั้งหมด ส่วนที่เหลือซึ่งมีถึงร้อยละ 69 นั้น ต้องตกเป็นคนที่ว่างงาน ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการอพยพโยกย้ายเข้ามาทำงานในเกาะบาหลีของคนต่างชาติ ซึ่งในเรื่องนี้รัฐบาลอินโดนีเซียถึงกับออกกฎหมายห้ามมิให้คนต่างชาติเข้ามาทำงานหรืออยู่อาศัย และแทบจะ

ไม่ได้รับผลในทางปฏิบัติ ส่วนในเรื่องราคาที่ดินนั้น พบความเคลื่อนไหวดังกล่าวตั้งแต่ปี 1968 ซึ่งเป็นปีที่แรกเริ่มมีการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยว กล่าวคือในช่วงปี 1969-1970 ราคาที่ดินในซาบัวร์ซึ่งเป็นชุมชนเมืองแห่งหนึ่งในเกาะบาหลีมีราคาเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 79-114 และอีกแห่งหนึ่งคือที่คูตาร์ พบว่ามีราคาเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 43-100 แต่ในทางตรงกันข้าม ราคาที่ดินส่วนหรือไร่นามีราคาเพิ่มสูงขึ้นเพียงร้อยละ 50 เท่านั้น อย่างไรก็ตาม การซื้อขายที่ดินในบาหลีส่วนใหญ่ขายให้แก่คนต่างถิ่นโดยเฉพาะชาวอินโดนีเซียที่มาจากกรุงจาการ์ตา

บัวซีเวียงและอิงกลอทท์ (Boissevain and Inglott 1979: 281-284) ได้ทำการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวในมอลต้า โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ โดยพบว่าการท่องเที่ยวมีคุณสมบัติพิเศษต่อประเทศมอลต้าอย่างมาก โดยเฉพาะการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ช่วยสร้างดุลการชำระเงินและสร้างงานแก่ประเทศ อันส่งผลให้ชาวมอลต้ามีการอยู่กินดีและมีมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น ตลอดจนมีส่วนในการพัฒนาประเทศชาติโดยส่วนรวม อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาที่มอลต้าแสดงให้เห็นว่าหลังจากที่นักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้าไปในมอลต้าอย่างมากมานั้นได้ก่อให้เกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจต่อปัญหามลภาวะและการผันแปรทางด้านวัฒนธรรมที่ตามมาเช่นกัน และอาจจะบีบบังคับชาวมอลต้าให้เป็นปฏิปักษ์ต่อนักท่องเที่ยวได้ในที่สุด อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้การท่องเที่ยวยังเอื้ออำนวยประโยชน์อย่างดียิ่งต่อพวกเขาและพวกเขาก็ยังสามารถเผชิญหน้ากับผลกระทบต่าง ๆ ที่มีต่อชีวิตประจำวันของพวกเขาได้ดีอยู่

จะเห็นได้ว่า แม้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางสังคมที่มีมาช้านานและได้รับการพัฒนาให้เป็นอุตสาหกรรมบริการแขนงหนึ่งที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจและสังคมอย่างกว้างขวางดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่การศึกษาริวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ผ่านมามีทั้งที่มุ่งหรือเน้นไปในด้านผลกระทบที่มีต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเป็นสำคัญ ส่วนผลกระทบที่มีต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการใช้ที่ดินโดยตรงนั้นมักจะถูกละเลย หรือยังไม่มีการศึกษาริวิจัยอย่างจริงจังมาก่อน ฉะนั้นผู้วิจัยจึงได้สนใจที่จะศึกษาริวิจัยในเรื่องนี้ แต่ในขณะเดียวกันก็มีได้ละเลยความสำคัญเกี่ยวกับผลกระทบที่มีต่อเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวแต่ประการใด ดังจะกล่าวในรายละเอียดในบทต่อ ๆ ไป